

8๗5.๙13
ป571ว
ร.2

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

วิเคราะห์ลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่

25 มี.ค. 2517

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
11 มีนาคม 2517

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาได้

..... ประธาน

..... กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จลงได้ก็เนื่องจากความกรุณาของรองศาสตราจารย์-
กุลลาบ มัลลิกะมาส ที่ได้ให้ความช่วยเหลือทุกอย่างตั้งแต่ต้นจนตลอด ผู้วิจัย
ขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูง

อาจารย์สุภา ปานเจริญ อาจารย์ไพศาล หวังพานิช อาจารย์สมพันธ์
เลขาพันธ์ อาจารย์ประสิทธิ์ กาพย์กลอน อาจารย์บุปผา ทวีสุข และ
อาจารย์คำรี เนตรสุวรรณ คือผู้มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จ
เรียบร้อยด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณด้วยความซาบซึ้งในน้ำใจไว้ ณ ที่นี้

ประทีป วาทิกทินกร

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	1 ภูมิหลัง	1
	2 ความมุ่งหมายในการค้นคว้า	7
	6 สมมติฐาน	7
	3 ความสำคัญของปัญหาที่ค้นคว้า	7
	ข้อตกลงเบื้องต้น	8
	4 ขอบเขตของการค้นคว้า	8
	5 คำจำกัดความของศัพท์	9
	วิธีดำเนินการค้นคว้า	12
2	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	14
3	การวิเคราะห์ข้อมูล	18
	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	19
4	สรุปผลการค้นคว้า อภิปรายผลและขอเสนอแนะ	49
	สรุปผลการค้นคว้า	49
	อภิปรายผลของการค้นคว้า	51
	ขอเสนอแนะ	54
	บรรณานุกรม	55

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ความยาวของนิราศ	18
2 จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค	19
3 ช่วงจังหวะของกลอนแต่ละวรรค	21
4 ตำแหน่งของสัมผัสนอกในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1 และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3	24
5 ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3	26
6 ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4	28
7 เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1	30
8 เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 2	32
9 เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 3	34
10 เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 4	36
11 เสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัสระหว่างบท	38
12 คำอุทานที่ปรากฏ	45

ภูมิหลัง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ใน
ตอนหนึ่งของพระนิพนธ์เรื่อง ประวัติสุนทรภู่ว่า "บรรดาผู้ที่ชอบอ่านบทกลอนไทย
ดูเหมือนจะเห็นพ้องกันโดยมากว่าสุนทรภู่เป็นกวีที่วิเศษสุดคนหนึ่งและถ้าจะลองให้เลือก
กวีไทยบรรดาที่มีชื่อเสียงปรากฏมาในพงศาวดาร คิดเอาแต่ที่วิเศษสุดเพียง 5 คน
ใคร ๆ เลือกก็เห็นจะเอาชื่อสุนทรภู่ไว้ในกวี 5 คนนั้นด้วย ข้อวิเศษของสุนทรภู่ที่
แปลกกับกวีคนอื่น ๆ นั่นคือ ในกระบวนกลอนอย่างหนึ่ง กับจำนวนกระบวนกลอน
ความอย่างปากกลอนอีกอย่างหนึ่ง ในกระบวนเหล่านี้จะหาตัวสุนทรภู่แทบไม่มี"¹
และทรงกล่าวต่อไปถึงคุณสมบัติของสุนทรภู่อีกตอนหนึ่งว่า "คุณวิเศษของสุนทรภู่อีกอย่าง
หนึ่งนั้น นับว่าเป็นผู้ตั้งแบบกลอนสุภาพขึ้นอีกอย่างหนึ่งซึ่งผู้อ่านชอบเอาอย่างแตกกัน
แพร่หลายมาจนทุกวันนี้"²

นอกจากข้อความดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้พบข้อความที่กล่าวถึง
สุนทรภู่ในทำนองนี้เสมอ เป็นต้นว่า "สุนทรภู่เป็นกวีคนหนึ่งซึ่งกรุงสยามต้องยอมให้
ตำแหน่งเป็นชั้นเอกในทางกลอนสุภาพหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากลอนแปด บทนิพนธ์

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ประวัติ
สุนทรภู่" นิราศสุนทรภู่เดิม 1 หน้า 61 - 62.
63 - 64

² ค. หน้า 63.

ต่าง ๆ ของสุนทรภู่เป็นเรื่องราวที่ควรเอาใจใส่"¹

"สุนทรภู่เป็นอาจารย์เอกของกลอนสุภาพ งานของท่านกลายเป็นตำรา
กลอนสุภาพ วิธีเขียนของท่านกลายเป็นแบบฉบับของนักแต่งกลอนทั้งรุ่นท่านและ
รุ่นทุกวันนี้"²

"สุนทรภู่อิงแก่กรรมเมื่อพุทธศักราช 2398 นับถึงปัจจุบันไคร่รอบกับสิบปี
เป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอที่คนทั้งหลายจะลืมกันหมดแล้ว ถ้าสุนทรภู่เป็นบุคคล
ธรรมดาสามัญ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ สุนทรภู่เป็นวิสามัญบุรุษ เป็นกวีรัตนของ
ชาติไทย"³

★ ควณฺเฑที่สุนทรภู่เป็นกวีเอกของไทยที่มีชื่อเสียงและเกียรติคุณปรากฏอย่าง
แพร่หลาย จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาชีวิตและผลงานของท่านตลอดมา โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งเมื่อผู้วิจัยมีโอกาสเข้าศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะภาษา
และวรรณคดีไทย ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรในการศึกษา 2511 ได้
ศึกษาวรรณคดีไทยในรายวิชาวรรณกรรมสุนทรภู่⁴ ผู้วิจัยเริ่มสนใจลักษณะกลอนของ
สุนทรภู่อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะเหตุว่า มีวรรณกรรมประเภทกลอนอยู่หลายเรื่อง
ที่รองศาสตราจารย์กฤษดา มลลิกะมาศ ผู้บรรยายวิชานี้ตั้งข้อสงสัยให้เกิดให้คิดพิจารณา
ว่าเป็นผลงานของสุนทรภู่หรือไม่⁵ ซึ่งผู้วิจัยก็ได้ทดลองศึกษาเปรียบเทียบดูเรื่องหนึ่ง
แต่ก็คลอออกมาไม่สุภาพพอใจนัก เพราะยังไม่สามารถทราบได้แน่ชัดว่าลักษณะกลอน
ของสุนทรภู่เป็นอย่างไร

¹ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ คติสุนทรภู่ หน้า 49.

² เจื้อ สตะเวทิน สุนทรภู่ หน้า 209.

³ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ "สุนทรภู่ไม่ตาย" วันสุนทรภู่ 2508 หน้า 14.

⁴ วิทยาลัยวิชาการศึกษา หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะ
หน้า 30.

⁵ กฤษดา มลลิกะมาศ คำบรรยายวิชาวรรณกรรมสุนทรภู่ พ.ศ. 2511

เมื่อปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2516 อันเป็นที่ผู้วิจัยกลับเข้ามาศึกษา
ในหลักสูตรปริญญาโท ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ระยองอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้รับ
เชิญจากคณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์สุนทรภู่ให้ไปอภิปรายเรื่อง "พบกับท่านสุนทรภู่"
ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ โดยได้รับมอบหมายให้อภิปรายในหัวข้อลักษณะกลอนของ
สุนทรภู่ แม้ว่าผู้วิจัยจะเคยปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้ผ่านพ้นไปแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ยังเกิด
ความคึกของใจอยู่เสมอว่าผู้วิจัยยังมิได้ศึกษาลักษณะกลอนของสุนทรภู่อย่างแท้จริง

❖ ตามที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกลอนของสุนทรภู่นั้น ได้พบว่า
มีผู้กล่าวถึงลักษณะกลอนของสุนทรภู่ไว้มากแต่ส่วนมากเป็นการกล่าวอย่างตื้นซังสังเกต
เท่านั้น หากไต่ถอยค้นคว้าวิธีการทางสถิติไม่ ข้อสังเกตเหล่านั้นได้แก่ "ในศิลปะ
กระบวนการกลอนท่านสุนทรภู่ได้สร้างสรรค์ความงามอย่างหนึ่งไว้แก่วรรณคดีไทย สิ่งนั้น
คือสัมผัสใน สุนทรภู่ถือว่าเสียงสัมผัสเป็นศิลปะอันสูง เพียงแต่สัมผัสนอกตามแบบกลอน
เดิมยังไม่พอ ท่านจึงประดิษฐ์สัมผัสในขึ้นอีกอย่างหนึ่ง และสัมผัสในที่นี้แหละที่ทวีความ
อ่อนหวาน และความไพเราะได้เป็นอย่างดียิ่ง ท่านเชื่อมั่นในศิลปะอันนี้ ในงาน
ทุกเล่มของท่านพรึงพรุ่ไปด้วยสัมผัสใน"¹ ❖

"ลองแยกกลอนแต่ละวรรคของท่านสุนทรภู่ออกมาพิจารณาจะเห็นว่ามียาลา
ทรวงทำนองอย่างเดียวกันโดยตลอด กล่าวคือ ท่านจะรักษาจำนวนคำในวรรคให้มี
8 คำเสมอ นอกจากเพื่อหวังสัมผัสในหรือใช้คำที่มี 2 พยางค์เท่านั้น กลอนของ
ท่านจึงยึดไปมีเป็น 9 คำ"²

¹ เจื้อ สตะเวทิน "ชมกลอนสุนทรภู่" สุนทรภู่ หน้า 199 - 200.

² ประจักษ์ ประภาพิตยาร "ลีลากลอนของสุนทรภู่" ความรู้เชิงภาษาไทย
หน้า 351.

"กลอนนิราศของสุนทรภู่มีสัมผัสคำที่สามเสมอ การใช้คำในวรรค
ก็ไม่ค่อยเกินจาก 9 คำ และอย่างน้อยก็มี 7 คำ จึงทำให้มีจังหวะและสัมผัส" ¹

"สุนทรภู่มักใช้คำบางคำติดอยู่เสมอ เช่นคำว่า โอ้ มุลิกา เวทนา
สงสาร ฯลฯ คำเหล่านี้มักชอบใช้บ่อย ๆ ในนิราศเรื่องหนึ่ง ๆ ใช้หลายครั้ง
และบางครั้งใช้เพื่อต้องการเสียงมากกว่าความหมายจริง ๆ เท่านั้น" ²

การกล่าวเช่นนั้น ที่จริงก็พอทำให้เข้าใจลักษณะกลอนของสุนทรภู่ว่า
แต่ยังไม่ใช้คำกล่าวอ้างที่ยืนยันหรือรับรองอย่างปราศจากข้อสงสัยหรืออย่างมีหลักเกณฑ์
* ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นจะต้องศึกษาคนคว้าให้ถี่ถ้วนที่แน่นอน จึงจะเหมาะสมสำหรับ
การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า "...เป้าหมายของการศึกษา
ภาษาไทยในมหาวิทยาลัยก็คือ ภาระในการค้นคว้าหาความรู้ต่อไปเกี่ยวกับวิชาภาษา
และวรรณคดีไทย" ³ นอกจากนี้ "การค้นคว้าหาความรู้ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อหาคำ
ความรู้เก่า แต่ควรเพื่อหาความกระจ่างในปัญหาที่ยังคงเหลือเป็นที่สงสัยอยู่ ใน
ภาษาไทยยังมีปัญหาเหลืออยู่เป็นอันมากที่จัดเป็นความลึกลับของภาษาไทย และยังมี
หนังสือไทยเก่า ๆ อีกเป็นอันมากที่ยังไม่ได้ชำระ การศึกษาหาความรู้ต่อไปในเรื่อง
เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่ง" ⁴ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความปรารถนาที่จะศึกษา
คนควาลักษณะกษณของสุนทรภู่วัยวิธีการทางสถิติ ซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์
และควยเหตุที่กลอนนิราศเป็นวรรณกรรมที่สุนทรภูู่เขียนมาตั้งแต่วัยหนุ่ม จนถึงบั้นปลาย

¹ พจนีย์ เห็นพิทักษ์ การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น หน้า 148.

² ก. หน้า 269.

³ สุริยา รัตนกุล "เราศึกษาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยกันทำไม"
วารสารคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ 8 : 32 มีนาคม 2516

ของชีวิต นับได้ว่าเป็นตัวแทนผลงานของท่านได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงได้เลือก
วิเคราะห์กลอนนิราศในปริญญานิพนธ์นี้

การวิเคราะห์ลักษณะกลอนนั้น นอกจากจะทำให้ทราบวิธีการแต่งของกวี
แต่ละท่านอย่างถ่องแท้แล้ว ยังมีประโยชน์ในด้านการวิจารณ์วรรณคดีอีกด้วย ดังที่มี
ผู้กล่าวไว้ว่า "วรรณคดีวิจารณ์อาจจะครอบคลุมไปถึงการศึกษาวิธีการแต่งคำ
ประพันธ์หรือฉันทลักษณ์ด้วย"¹ และ "การศึกษาเกี่ยวกับฉันทลักษณ์นำไปในรูป
ของการทอจำกฎเกณฑ์และตัวอย่างก็อาจเป็นเรื่องน่าเบื่อ แต่หากศึกษากันในแง่ที่ว่า
ฉันทลักษณ์แบบใดเป็นสื่อความหมายใดเหมาะสมอย่างใดก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดี
เป็นอย่างมาก... ถ้าใครรู้กฎเกณฑ์ของการประพันธ์ก็จะซาบซึ้งในวรรณคดียิ่งขึ้น
ยิ่งได้เห็นว่าการที่สามารถเอาชนะความยากลำบากที่แฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ได้ ก็จะมีขึ้นชมกับ
ผลงานนั้นยิ่งขึ้นไปอีก"² นอกจากนี้ ยังมีผู้กล่าวถึงการศึกษาฉันทลักษณ์ในแง่ของ
การวิจารณ์วรรณคดีอีก เป็นต้นว่า

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา กล่าวว่า การศึกษาวรรณคดีควรศึกษาสิ่ง
ต่อไปนี้ด้วยคือ

" - ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ และเท่าที่ฉันทลักษณ์จะอนุญาตให้
แปรเปลี่ยนไปได้

¹ เจตนา นาควัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี"
วรรณไวทยาการ : วรรณคดี หน้า 29.

² ก.

- ดีดา คือการใช้ถ้อยคำและการเลือกชนิดของคำประพันธ์เหมาะแก่เนื้อความ"¹

กระแสร มาดยาภรณ์ กล่าวว่า ในการศึกษาวรรณคดีควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้

"- ลำนวนและดีดาของเรื่องอันจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นกวีของผู้แต่ง รวมไปถึงความถูกต้องของจังหวะหรือฉันทลักษณ์ที่ใช้ในท้องเรื่องนั้น ๆ

- ลักษณะคำประพันธ์โดยเฉพาะรอยกรองนั้นถูกต้องตามฉันทลักษณ์หรือไม่ หรือถ้ามีการแปรเปลี่ยนไปก็คว่าอยู่ในขอบข่ายที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้หรือไม่"²

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวถึงทฤษฎีการวิจารณ์แผนใหม่ว่า "การวิจารณ์วรรณคดีต้องถือว่าวรรณคดีไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวที่กวีจะต้องเคารพในการประพันธ์สิ่งที่เรียกว่ากฎเกณฑ์ในวรรณคดีนั้นที่แท้คือ ลักษณะพิเศษซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์บทประพันธ์นั้น ๆ หน้าที่ของนักวิจารณ์ในการวิจารณ์ว่า กวีแต่งถูกต้องตามแบบฉบับหรือไม่ หากแต่วิเคราะห์ลักษณะพิเศษของผลงานของกวีนั้น ๆ แล้วสรุปให้เห็นว่ากวีผู้นั้นมีแนวการแต่งแบบใด"³

โดยเหตุที่สุนทรภู่เป็นกวีที่น่าสนใจ และการวิเคราะห์ลักษณะกลอนของสุนทรภู่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้า เพื่อวิเคราะห์ลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่

¹ คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์คฤกุล ๗ อยู่ชยา "การวิจารณ์พระนิพนธ์ของ" จันทรเกษม 28 : 24 - 27 พฤษภาคม - มิถุนายน 2502

² กระแสร มาดยาภรณ์ ว่าด้วยวรรณคดีเรียบเทียบเล่ม 1 หน้า 56-60.

³ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 303 - 304.

ความมุ่งหมายในการค้นคว้า

1. เพื่อศึกษากลอนสุนทรภู์จากนิราศทั้งหมดที่สุนทรภู์เป็นผู้แต่ง จนได้เกณฑ์ที่แสดงลักษณะประจำ
2. เพื่อศึกษาโดยวิธีเปรียบเทียบว่า นิราศทั้ง 8 เรื่อง ของสุนทรภู์ มีลักษณะประจำของกลอนแตกต่างกันหรือไม่ เพียงไร

สมมติฐาน

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ 2 ประการคือ

1. กลอนของสุนทรภู์มีลักษณะประจำที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด จนถึงถือว่าเป็นทางทำนองเฉพาะตัว
2. นิราศของสุนทรภู์ทุกเรื่องมีลักษณะประจำของกลอนเหมือนกัน

ความสำคัญของปัญหาที่ค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ดังนี้

1. ทำให้ทราบลักษณะกลอนที่แท้จริงของสุนทรภู์อันเป็นผลให้ทราบทางทำนอง (style) ในการแต่ง และกลวิธี (Techniques) ในการแต่งกลอนของสุนทรภู์ควาย
2. ทำให้เห็นวิวัฒนาการในการเขียนกลอนนิราศของสุนทรภู์ตั้งแต่เรื่องแรกจนถึงเรื่องสุดท้าย
3. ได้เกณฑ์ที่เป็นลักษณะประจำ อันจัดเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพิจารณาตัดสินวรรณกรรมประเภทกลอนบางเรื่องที่มีผู้หาว่าเป็นผลงานของสุนทรภู์จริงหรือไม่

4. แสดงแบบฉบับในการแต่งกลอนแบบสุนทรภู่ซึ่งอาจนำมาเป็นแนวทางในการแต่งกลอนสมัยปัจจุบันได้
5. เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกวีคนอื่น ๆ ต่อไป
6. เป็นข้อสังเกตและให้แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดี

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. นิราศที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นกลอนนิราศซึ่งเป็นที่ยุติแล้วว่าถูกต้องคือสุนทรภู่ มีทั้งหมด 8 เรื่อง
2. ลักษณะกลอนที่วิเคราะห์ออกมาได้จะกำหนดชื่อตามคำจำกัดความซึ่งนิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์โดยตรงในการแต่งและวิจารณ์กลอนสมัยปัจจุบัน
3. การวิเคราะห์ครั้งนี้จะใช้วิธีเสนอข้อมูลโดยการนับจำนวนโดยตรง¹ จากนิราศทั้ง 8 เรื่อง ซึ่งกรมศิลปากรได้ชำระไว้แล้ว และจัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของครุสภา เมื่อ พ.ศ. 2504

ขอบเขตของการค้นคว้า

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำกัดอยู่แต่เพียงกลอนนิราศของสุนทรภู่ 8 เรื่อง เรียงตามลำดับเวลาที่แต่งก่อน - หลัง คือ
 - 1.1 นิราศเมืองแกลง
 - 1.2 นิราศพระบาท

¹ ประสาทหลักศิลา เดโช สนวนานนท์ และประเสริฐ วิฑิตยารัฐ
สถิติเบื้องต้นสำหรับเตรียมอุดมศึกษา ป.กศ., กศ.บ. หน้า 27.

- 1.3 นิราศภูเขาทอง
- 1.4 ราวพันผ้าใบ
- 1.5 นิราศวัดเจ้าฟ้า
- 1.6 นิราศอิเหนา
- 1.7 นิราศพระปฐม
- 1.8 นิราศเมืองเพชร
2. ลักษณะกลอนที่ศึกษาค้นคว้าจากคำกลอนเฉพาะเรื่องเหล่านี้เท่านั้น คือ
 - 2.1 จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค
 - 2.2 ช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค
 - 2.3 ตำแหน่งของสัมผัสนอกในวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1 และในวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3
 - 2.4 ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3
 - 2.5 ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4
 - 2.6 เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1 วรรคที่ 2 วรรคที่ 3 และวรรคที่ 4
 - 2.7 เสียงซึ่งใช้ในสัมผัสระหว่างบท
 - 2.8 คำอุทานที่ปรากฏเสมอ
 - 2.9 การบรรจุใจความในวรรค

คำจำกัดความของศัพท์

วิเคราะห์ หมายถึงการไต่ตรวญ แยกออกเป็นส่วน ๆ¹ ใน 'วิทยานิพนธ์

¹ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493
หน้า 834.

นี้ ผู้วิจัยมุ่งจะหมายถึงการจำแนกให้เห็นลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในกลอนนิราศของสุนทรภู่

ลักษณะกลอน หมายถึงลักษณะทางคำฉันท์ลักษณะของกลอน รวมทั้งลีลา (Style) และกลวิธีแต่ง

กลอนนิราศ หมายถึงกลอนชนิดหนึ่งที่มีลักษณะการแต่งเช่นเดียวกับกลอนเพลงยาว คือขึ้นต้นที่วรรครับและลงท้ายด้วยคำว่าเอย¹ มีลักษณะการสัมผัสเหมือนกลอนสุภาพ²

จำนวนพยางค์ หมายถึงจำนวนครั้งของเสียงที่เปล่งออกมาในการอ่านกลอนแต่ละวรรค

ช่วงจังหวะ หมายถึงการแบ่งจำนวนคำออกเป็นช่วงเป็นระยะซึ่งปรากฏอย่างสม่ำเสมอในกลอนแต่ละวรรค

สัมผัส หมายถึงลักษณะที่คำคล้องจองกันซึ่งเป็นลักษณะบังคับที่สำคัญที่สุดของร้อยกรองทุกประเภท

สัมผัสสระ หมายถึงคำที่ใช้ สระตัวเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน ถ้ามีตัวสะกดก็ต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน

สัมผัสพยัญชนะ หมายถึงคำที่ใช้พยัญชนะต้นตัวเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน ทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงสระหรือวรรณยุกต์

สัมผัสนอก หมายถึงสัมผัสที่ส่งและรับสัมผัสกันนอกวรรคออกไป คือส่งจากคำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อ ๆ ไป เป็นสัมผัสบังคับและต้อง

¹ กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย หน้า 585.

² พระยาอุปทิศศิลปสาร "ฉันท์ลักษณะ" หลักภาษาไทย หน้า 360.

เป็นสัมผัสสระ มีอยู่ 2 ชนิดคือ สัมผัสระหว่างวรรค และสัมผัสระหว่างบท

สัมผัสใน หมายถึงสัมผัสที่คล้องจองกันอยู่ภายในวรรคเดียวกัน ไม่เป็นสัมผัสบังคับและเป็นไค้ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสในของกลอนวรรคหนึ่ง ๆ จะมี 2 ซาวะ คือ ซาวะแรกและซาวะหลัง

เสียงวรรณยุกต์ หมายถึงข้อกำหนดอย่างหนึ่งที่บังคับใช้ในการแต่งกลอนไค้แก่เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี และเสียงจัตวา ซึ่งกำหนดไว้ในคำท้าววรรคของกลอนท้าววรรค

กลอนวรรคที่ 1 หมายถึงกลอนวรรคสลับ หรือ สลับ

กลอนวรรคที่ 2 หมายถึงกลอนวรรครับ

กลอนวรรคที่ 3 หมายถึงกลอนวรรครอง

กลอนวรรคที่ 4 หมายถึงกลอนวรรคส่ง

ลีลา - ท่วงทำนอง (Style) หมายถึงท่วงทำนองที่เป็นแบบเฉพาะของกวีแต่ละท่าน เช่นการกำหนดรูปแบบ (Form) เป็นต้น

กลวิธี - เทคนิค (Technique) หมายถึงฝีมือหรือความสามารถในการแสดงออกของกวี

เทียบกลอน หมายถึงการที่กวีนำคำที่เคยใช้จากเรื่องหนึ่งไปใช้ในอีกเรื่องหนึ่งอย่างไม่จริงจัง¹

คำอุทาน หมายถึงคำที่ใช้แสดงอารมณ์หรือความรู้สึกอันลึกซึ้ง เช่นคำว่า "โอ" "เอ" "อนิจจา" "สงสาร" "สังเวช" เป็นต้น

ใจความในวรรค หมายถึงห้วงความที่บรรจุอยู่ในกลอนวรรคหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจจะสิ้นสุดใจความหรือไม่ก็ได้

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส คำบรรยายวิชาวรรณกรรมสุนทรภู่ พ.ศ. 2511

ทั้งความ หมายถึงข้อความที่มีความหมายซึ่งทำให้เข้าใจได้ในกรอบวรรค
นั้น ๆ โดยไม่ต้องอาศัยข้อความในวรรคอื่น

วิธีดำเนินการค้นคว้า

ก. การดำเนินการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ใช้วิธีการนับจำนวนโดยตรงจาก
ข้อมูลที่กรมศิลปากรได้ชำระไว้แล้วจากข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นต้นหนึ่ง (Primary
Source) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าคือ

1. นิราศเมืองแกลง
2. นิราศพระบาท
3. นิราศภูเขาทอง
4. รำพันพิลาป
5. นิราศวัดเจ้าฟ้า
6. นิราศอิเหนา
7. นิราศพระประชม
8. นิราศเมืองเพชร

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลจัดกระทำและเสนอรายงานแบบสถิติพรรณนา
(Descriptive Statistics) โดยนำข้อมูลจากการแจกแจงมาวิเคราะห์
ลักษณะและคำนวณหาการยอดแล้วนำเสนอในรูปตารางเพื่อนำไปแปลผลต่อไป

สิ่งที่ทำการวิเคราะห์ในนิราศแต่ละเรื่อง คือ

1. จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค
2. ช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค
3. ตำแหน่งของสัมผัสนอกในวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1 และใน
วรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3
4. ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3

style

5. ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4
6. เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1 วรรคที่ 2
วรรคที่ 3 และวรรคที่ 4
7. เสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัสระหว่างบท
8. คำอุทานที่ปรากฏเสมอ
9. การบรรจุใจความในวรรค

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

พระยาอุปทิศศิลปสาร¹ กล่าวว่า "กลอนสุภาพนี้มีข้อบังคับอย่างเดียวกับกลอน 8 ทังนั้น แต่จำนวนที่นับว่าคำได้ศนั้นได้แก่จำนวนของท่านสุนทรภู่ ผู้เป็นกวีเลิศในทางนี้ และข้อบังคับที่ได้อธิบายไว้ในข้อ 7 นั้น โดยมากก็ยึดเอาแบบแผนในหนังสือของท่านเป็นเกณฑ์"

ศุภชัย รัตนโกมุท และ สะอาด อินทรสาส์² กล่าวถึงลักษณะที่โดดเด่นของกลอนสุนทรภู่ว่า "สัมผัสในมีอยู่ทวิวรรค เพิ่มความไพเราะมากขึ้น ใครอ่านกลอนสุนทรภู่ว่าจะติดใจในเรื่องสัมผัสในนี้ ส่วนสัมผัสนอกก็เป็นระเบียบสม่ำเสมอ ไม่ยอมให้เสียสัมผัสได้เลย จึงมีผู้นิยมแต่งเลียนแบบกันมาก" และได้กล่าวถึงเสียงวรรณยุกต์ในกลอนของสุนทรภู่ว่า "คำสุดท้ายวรรครับมักจะเป็นคำที่มีเสียงสูงเสมอ หรือไม้ก็เสียงกลาง กลอนสุนทรภู่มิมีเสียงขึ้น ๆ ลง ๆ ไพเราะทวิวรรคทุกตอน หลังไหลออกมาเหมือนดนตรี ใคร ๆ จึงชอบฟังกลอนของสุนทรภู่อ"

กุหลาบ มลลิกะมาส⁴ กล่าวถึงกระบวนการกลอนของสุนทรภู่ว่า "การแต่งกลอนมีมาก่อนสมัยสุนทรภู่ แต่สุนทรภู่ทำให้กลอนไพเราะขึ้นอย่างยิ่งด้วยการเพิ่มสัมผัสในเข้า

¹ พระยาอุปทิศศิลปสาร "ฉันทลักษณ์ หลักภาษาไทย หน้า 370- 371.

² ศุภชัย รัตนโกมุท และ สะอาด อินทรสาส์ ประวัติวรรณคดีไทย หน้า 192

³ ค. หน้า 193.

⁴ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 137.

ในกลอนแปด จึงมีผู้ยกของสุนทรภู่ว่าเป็นเอกในทางแต่งกลอนแปด เป็นแบบแผนการแต่งที่มีผู้คำนึงตามมาตลอดจนบัดนี้"

ม.จ. จันทร์จรัญ รัชนี้¹ ทรงกล่าวถึงช่วงจังหวะของกลอนสุนทรภู่ว่า "ธรรมชาติกลอนแปดมักจะวรรคระหว่างคำที่ 3 และที่ 4 และระหว่างคำที่ 5 และที่ 6 เพราะทุกวันนี้เรานิยมแต่งกลอนแปดสุวาทิ (กลอนสุนทรภู แต่เรียกชื่อตามสมัยอยุธยา)"

สุภา ทิวฉนม² กล่าวถึงกลอนของสุนทรภู่ว่า "กลอนของสุนทรภู่นับว่าไพเราะด้วยสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะและจังหวะของกลอน... จะเห็นวากลอนของสุนทรภู่ว่าจะมีสัมผัสสระอย่างน้อยหนึ่งแห่ง ถ้ามีสัมผัสสระน้อยก็จะเพิ่มสัมผัสพยัญชนะ"

ประยงค์ อนันทวงศ์³ กล่าวถึงกลอนของสุนทรภู่ว่า "เมื่อพูดถึงกลอนที่ไพเราะผู้ที่เคยอ่านกลอนเก่า ๆ ของไทยมาบ้างก็ต้องลงความเห็นวากลอนของท่านสุนทรภู่ว่าไพเราะกว่าของใครทั้งหมด คือเมื่ออ่านก็คล่องปากคล่องลิ้น เมื่อฟังก็คล่องหูไต่จังหวะสละสลวยยิ่งนัก"

ประจักษ์ ประภาพิตยากร⁴ กล่าวถึงสัมผัสในของแต่ละวรรคในกลอนของสุนทรภู่ว่า "คำที่ 3 จะสัมผัสกับคำที่ 4 คำที่ 5 จะสัมผัสกับคำที่ 6 หรือ 7 ... ท่านสุนทรภู่นิยมสัมผัสสระมากกว่าสัมผัสอักษร... แต่หากพิจารณาให้ดี กลอนในวรรคที่ 2 (กลอนรับ) กับวรรคที่ 4 (กลอนส่ง) คู่แรกคือคำที่ 3 กับคำที่ 4 ท่าน

¹ ม.จ. จันทร์จรัญ รัชนี้ แต่งโคลงคำรับประมวลมารค หน้า 27.

² สุภา ทิวฉนม วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2190 ถึง พ.ศ. 2310) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2411) หน้า 162 - 163.

³ ประยงค์ อนันทวงศ์ กลอนและวิธีเขียนกลอน หน้า 21.

⁴ ประจักษ์ ประภาพิตยากร "ลีลากลอนของสุนทรภู" ความรู้เชิงภาษาไทย หน้า 351-352.

นิยมสัมผัสอักษร และกลอนแต่ละวรรคของท่านจะสัมผัสใน 2 คู่เสมอ นอกจาก
เนื้อความจะไม่เอื้อเฟื้อนั้น และหากจะสัมผัสในโคคู่เดียวจริง ๆ ท่านนิยมสัมผัส
คู่หลังมากกว่าคู่หน้า"

เปลื้อง ณ นคร¹ กล่าวถึงนิราศของสุนทรภู่ว่า "ในกระบวนนิราศด้วยกัน
นิราศของสุนทรภู่ควรนับว่าเป็นอย่างดีที่สุด ด้วยสุนทรภู่ได้เขียนไว้ในเชิงความรักแต่
ประการเดียว แต่ยังคงแทรกคติธรรมขอขาคอน ฯลฯ ไว้อย่างน่าฟัง นิราศทั้ง
9 เรื่องที่สุนทรภู่เขียนไว้นั้น นิราศภูเขาทองควรจะนับว่าดีที่สุด" และกล่าวถึง
ความสามารถในการแต่งกลอนของสุนทรภู่ว่า "จัดเขากลอนสัมผัสกันได้อย่างวิเศษ
แม้เสียงสัมผัสยาก ๆ เช่น กก กง กั้น ซึ่งหาคำเขาสัมผัสได้ยาก สุนทรภู่ก็หาคำ
เขาสัมผัสได้เรียบร้อย ทั้งคู่ความดีเด่น"²

พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายถึง
นิราศของสุนทรภู่ตอนหนึ่งว่า "สุนทรภู่แต่งนิราศเป็นกลอนสุภาพมากเรื่องกว่าใคร ๆ
หมก กลอนของสุนทรภู่คนชอบอ่านกันแพร่หลาย ก็ถือเอานิราศของสุนทรภู่เป็นแบบ
อย่างแต่งนิราศกันต่อมา ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 5"

พจน์ ทัศนะ³ กล่าวถึงกลอนนิราศของสุนทรภู่ว่า "นิยมสัมผัสคำที่
สามเสมอ การใช้คำในวรรคก็ไม่เคยเกินจาก 9 คำ และอย่างน้อยก็มี 7 คำ
จึงทำให้มีจังหวะและสัมผัสดี"

¹ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า 330

² เปลื้อง ณ นคร "วิชาประวัติศาสตร์วาทกวีภาพกลอน" คำบรรยาย
ภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสภา หน้า 60.

³ พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
"ประวัติสุนทรภู่" นิราศสุนทรภู่เล่ม 1 หน้า 82

⁴ พจน์ ทัศนะ การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น หน้า 148.

ลอม เพ็ญแก้ว¹ ซึ่งศึกษากลอนนิราศของสุนทรภู่ในแง่ความสั้นยาว และ
เสียงสัมผัสได้ทั้งข้อสังเกตุไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. ความยาวของนิราศแต่ละเรื่อง นิราศเรื่องยาวที่สุดคือ นิราศเมืองแกลง
เรื่องสั้นที่สุดคือนิราศภูเขาทอง

2. จำนวนเสียงสัมผัสรับส่งในนิราศแต่ละเรื่อง นิราศเมืองเพชรมีมากที่สุด
65 เสียง และนิราศภูเขาทองมีน้อยที่สุด 30 เสียง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่ากลอนของสุนทรภู่นั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจ
อย่างยิ่ง มีคุณค่าถึงและพยายามศึกษาในหลายแง่มุมตลอดมา ผู้วิจัยเห็นว่า
ควรที่จะศึกษาค้นคว้าลักษณะกลอนของสุนทรภู่ว่ามีการใช้บทที่ 1 เพื่อให้การศึกษา
ครั้งนี้มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ อันจักทำให้ กตเวที ได้นั่นแน่นอนและมีความเชื่อถือได้
อย่างแท้จริง

บทที่ 3

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ทกลอนของสุนทรภู่ครั้งนี้ มีจำนวนเรื่องและความยาวดังต่อไปนี้

ตาราง 1. แสดงความยาวของนิราศ

เรื่อง เรียงตามลำดับ ที่แต่งก่อนหลัง	ความยาว			
	บท	คำกลอน	วรรค	อันดับ
นิราศเมืองแกลง	248	496	991	1
นิราศพระบาท	231	462	923	3
นิราศภูเขาทอง	88	176	351	8
รำพันพิลาป	212	424	847	5
นิราศวัดเจ้าฟ้า	234	468	935	2
นิราศอิเหนา	101	202	403	7
นิราศพระปฐม	224	448	895	4
นิราศเมืองเพชร	209	418	835	6
รวม	1547	3094	6180	

หมายเหตุ การเรียงลำดับเรื่องที่แต่งก่อนหลังถือตามพระวินิจฉัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค

จากการแจกแจงนับกลอนนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทุกวรรคแล้ว ปรากฏผล
การวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2. แสดงจำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อยละ					รวม
	7 พยางค์	8 พยางค์	9 พยางค์	10 พยางค์	11 พยางค์	
นิราศเมืองแกลง	2	728	255	6	—	991
	.20	73.46	25.93	.61	—	100
นิราศพระบาท	2	594	319	8	—	923
	.22	64.36	34.56	.87	—	100
นิราศภูเขาทอง	1	223	120	7	—	351
	.28	63.53	34.19	1.99	—	100
รำพันพิลาป	1	480	320	45	1	847
	.12	56.67	37.78	5.31	.12	100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	2	619	301	13	—	935
	.21	66.20	32.19	1.39	—	100
นิราศอิเหนา	2	280	115	5	1	403
	.50	69.48	28.54	1.24	.25	100
นิราศพระปฐม	—	622	258	14	1	895
	—	69.50	28.83	1.56	.11	100
นิราศเมืองเพชร	2	575	252	6	—	835
	.24	68.86	30.18	.72	—	100
รวม	12	4121	1940	104	3	6180
	.20	66.68	31.39	1.68	.05	100

ตาราง 2. แสดงให้เห็นว่าสุนทรภู่เขียนกลอนวรรคละ 8 พยางค์มากที่สุด (66.68%) รองลงมาคือ 9 พยางค์ (31.39%) ส่วนกลอนที่มากหรือน้อยกว่า 8 และ 9 พยางค์นั้น จะไม่ค่อยปรากฏ ดังจะเห็นว่าจำนวนวรรคที่มี 10 พยางค์ มีน้อย (1.68%) 7 พยางค์มีน้อยมาก (.20%) และ 11 พยางค์มีน้อยที่สุด (.05%)

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องจะเห็นว่าในกลอนแต่ละวรรคมีจำนวนพยางค์ปรากฏสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด กล่าวคือ นิราศเมืองแกลงมีกลอนวรรคละ 8 พยางค์ ถึง 73.46 % (มากที่สุดจำนวน 8 เรื่อง) รำพันพิลาปมีกลอนวรรคละ 8 พยางค์ถึง 56.67 % (น้อยที่สุดในจำนวน 8 เรื่อง) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพยางค์อื่น ๆ แล้วจะเห็นว่าแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้ประการหนึ่งว่า กลอนแต่ละวรรคจะมีจำนวน 8 พยางค์หรือ 9 พยางค์ สุนทรภู่จะไม่เขียนกลอนที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าวรรคละ 7 พยางค์ หรือมากกว่าวรรคละ 11 พยางค์เลย

2. ช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค

จากการแจกนับกลอนนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทุกวรรคแล้ว ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3. แสดงช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อยละ					
	2/2/3	3/2/2	3/2/3	3/3/3	3/2/4	4/2/3
นิราศเมืองแกลง	2 .20	—	728 73.46	225 22.70	26 2.62	4 .40
นิราศพระบาท	2 .22	—	594 64.36	294 31.85	19 2.06	6 .65
นิราศภูเขาทอง	—	1 .28	223 63.53	103 29.34	15 4.27	2 .56
รำพันพิลาป	1 .19	—	480 56.67	259 30.58	50 5.90	11 1.30
นิราศวัดเจ้าฟ้า	2 .21	—	619 66.20	266 28.45	29 3.10	6 .64
นิราศอิเหนา	1 .25	1 .25	280 69.48	93 23.08	17 4.22	5 1.24
นิราศพระปฐม	—	—	622 69.50	228 25.47	30 3.35	—
นิราศเมืองเพชร	2 .24	—	575 68.86	221 26.47	26 3.11	5 .60
รวม	10 .16	2 .04	4121 66.68	1689 27.33	212 3.43	39 .63

108
108

ตาราง 3. (ต่อ)

เรื่อง	จำนวนพรรคและอัตราส่วนร้อยละ					
	3/3/4	3/4/3	4/3/3	4/2/4	4/3/4	รวม
นิราศเมืองแกลง	4	—	2	—	—	991
	.40	—	.20	—	—	100
นิราศพระบาท	5	1	2	—	—	923
	.54	.11	.22	—	—	100
นิราศภูเขาทอง	5	1	1	—	—	351
	1.42	.28	.28	—	—	100
รำพันพิลาป	31	—	10	4	—	847
	3.66	—	1.18	.47	—	100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	8	—	4	1	—	935
	.86	—	.43	.11	—	100
นิราศอิเหนา	3	—	1	1	1	403
	.74	—	.25	.25	.25	100
นิราศพระประธม	10	1	3	—	1	895
	1.12	.11	.34	—	.11	100
นิราศเมืองเพชร	6	—	—	—	—	835
	.72	—	—	—	—	100
รวม	72	3	23	6	2	6180
	1.17	.05	.37	.10	.04	100

ตาราง 3. แสดงว่า ขวงจังหวะของกลอนที่สุนทรภู่เขียนมากที่สุดคือ ขวงจังหวะแบบ 3/2/3 (วรรคละ 8 พยางค์) ซึ่งมีถึง 66.68% รองลงมาคือ ขวงจังหวะแบบ 3/3/3 (วรรคละ 9 พยางค์) ซึ่งมี 27.33% ถัดมาคือ ขวงจังหวะแบบ 3/2/4 (วรรคละ 9 พยางค์) มี 3.43% ส่วนขวงจังหวะแบบอื่น ๆ เมื่อเทียบกับสามแบบที่กล่าวมาแล้วปรากฏว่ามีจำนวนน้อยมาก ขวงจังหวะที่มีน้อยที่สุดคือขวงจังหวะแบบ 3/3/2 และแบบ 4/3/4 ซึ่งมีเพียง .04% เท่านั้น และเมื่อพิจารณาเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วปรากฏว่า มีจำนวนขวงจังหวะสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ว่าอีกประการหนึ่งว่า กลอนแต่ละวรรคจะมีขวงจังหวะแบบ 3/2/3 หรือ 3/3/3 และสุนทรภู่มิได้เขียนกลอนที่มีขวงจังหวะผิดไปจากแบบทั้ง 11 แบบที่ปรากฏในตาราง 3. นี้เลย

3. ตำแหน่งของสัมพัทธ์นอกในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1
และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3

จากการแจกนับกลอนนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทุกคำกลอนแล้ว
 ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4. แสดงตำแหน่งของสัมพัทธ์นอกในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจาก
 วรรคที่ 1 และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3

เรื่อง	จำนวนแห่งและอัตราส่วนร้อย						รวม
	พยางค์ ที่ 2	พยางค์ ที่ 3	พยางค์ ที่ 4	พยางค์ ที่ 5	พยางค์ ที่ 6	พยางค์ ที่ 7	
นิราศเมืองแกลง	2 .40	484 97.78	3 .61	4 .81	2 .40	—	495 100
นิราศพระบาท	3 .65	443 96.10	4 .87	3 .65	7 1.52	1 .22	461 100
นิราศภูเขาทอง	—	171 97.71	2 1.14	2 1.14	—	—	175 100
ร่ำพันพิลาป	1 .24	396 93.62	13 3.07	7 1.65	5 1.18	1 .24	423 100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	1 .21	458 98.07	5 1.07	2 .42	1 .21	—	467 100
นิราศอิเหนา	—	189 94.03	3 1.49	6 2.99	3 1.49	—	201 100
นิราศพระปฐม	1 .22	438 97.97	2 .44	3 .66	3 .66	—	447 100
นิราศเมืองเพชร	—	404 96.88	5 1.20	4 .96	4 .96	—	417 100
รวม	8 .26	2983 96.66	37 1.20	31 1.00	25 .81	2 .06	3086 100

ตาราง 4. แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ตำแหน่งของสัมผัสนอก ในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1 และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3 นั้น คือพยางค์ที่ 3 (ปรากฏถึง 96.66%) นอกจากตำแหน่งนี้แล้วมีปรากฏที่ ตำแหน่งอื่นอีกเล็กน้อยเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอย่างสอดคล้องกันในนิราศทุกเรื่อง ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า การส่งสัมผัสจากกลอนวรรคที่ 1 หรือวรรคที่ 3 ไปยังกลอนวรรคที่ 2 หรือวรรคที่ 4 ตามลำดับนั้น จะส่งไปยังพยางค์ที่ 3 ของวรรคถัดไปเสมอ และสุนทรภู่จะไม่ส่งสัมผัสออกไปยังพยางค์อื่นใดนอกจากพยางค์ที่ 2 ถึงพยางค์ที่ 7 ดังปรากฏในตาราง 4 นี้

4. ลักษณะสัมปสีในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3

จากการเจนนับกลอนของสุนทรภู่ทุกเรื่อง และกลอนวรรคที่ 1 และกลอนวรรคที่ 3 ทุกวรรคแล้ว ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 5. แสดงลักษณะสัมปสีในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อย							
	ช่วงแรก				ช่วงหลัง			
	สัมปสี สระ	สัมปสี พยัญชนะ	ไม่มี สัมปสี	รวม	สัมปสี สระ	สัมปสี พยัญชนะ	ไม่มี สัมปสี	รวม
นิราศเมืองแกลง	325 65.66	119 24.04	51 10.30	495 100	350 70.70	101 20.40	44 8.90	495 100
นิราศพระบาท	423 91.76	25 5.42	13 2.82	461 100	417 90.46	31 6.72	13 2.82	461 100
นิราศภูเขาทอง	160 91.43	7 4.00	8 4.57	175 100	148 84.57	19 10.86	8 4.57	175 100
รำพันพิลาป	362 85.58	34 8.04	27 6.38	423 100	351 82.98	50 11.82	22 5.20	423 100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	439 94.00	3 .64	25 5.35	467 100	457 97.86	4 .86	6 1.28	467 100
นิราศอิเหนา	189 94.03	2 .99	10 4.98	201 100	193 96.02	2 .99	6 2.99	201 100
นิราศพระประชม	425 95.08	7 1.57	15 3.36	447 100	437 97.76	6 1.34	4 .89	447 100
นิราศเมืองเพชร	392 94.00	9 2.16	16 3.84	417 100	384 92.09	19 4.56	14 3.36	417 100
รวม	2715 87.98	206 6.67	165 5.35	3086 100	2737 88.69	232 7.52	117 3.79	3086 100

ตาราง 5. แสดงว่าสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันนั้น ขว่งแรกเป็นสัมผัสสระมากที่สุด (87.98%) ที่เหลือเป็นสัมผัสพยัญชนะ 6.67% และไม่มีสัมผัส 5.35% ส่วนขว่งหลังเป็นสัมผัสสระมากที่สุด เช่นเดียวกับขว่งแรก คือ 86.69% เป็นสัมผัสพยัญชนะ 7.52% และไม่มีสัมผัสเพียง 3.79% เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วปรากฏว่าสัมผัสในของกลอนทั้งสองขว่งเป็นสัมผัสสระมากที่สุด ส่วนสัมผัสพยัญชนะกับไม่มีสัมผัสนั้น มีจำนวนใกล้เคียงกัน บางเรื่องอาจจะเป็นสัมผัสพยัญชนะมากกว่าไม่มีสัมผัส แต่บางเรื่องแบบไม่มีสัมผัสก็มากกว่าแบบสัมผัสพยัญชนะ ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า สัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 มีลักษณะเป็นสัมผัสสระทั้งขว่งแรกและขว่งหลัง

5. ลักษณะสัมปต์ในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4

จากการแจกนับกลอนของสุนทรภู่ทุกเรื่อง และกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 ทุกวรรคแล้ว ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 6. แสดงลักษณะสัมปต์ในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อยละ							
	ช่วงแรก				ช่วงหลัง			
	สัมปต์สระ	สัมปต์พยัญชนะ	ไม่มีสัมปต์	รวม	สัมปต์สระ	สัมปต์พยัญชนะ	ไม่มีสัมปต์	รวม
นิราศเมืองแกลง	47 9.48	320 64.52	129 26.00	496 100	433 87.30	36 7.26	27 5.44	496 100
นิราศพระบาท	86 18.61	311 67.32	65 14.07	462 100	412 89.18	19 4.11	31 6.71	462 100
นิราศภูเขาทอง	9 5.11	106 60.23	61 34.66	176 100	148 84.09	13 7.39	15 8.52	176 100
รำพันพิลาป	91 21.46	270 63.68	63 14.86	424 100	328 77.36	35 8.25	61 14.38	424 100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	10 2.14	322 68.80	136 29.06	468 100	462 98.72	—	6 1.28	468 100
นิราศอิเหนา	21 10.40	113 55.94	68 33.66	202 100	200 99.01	2 .09	—	202 100
นิราศพระปฐม	7 1.56	426 95.09	15 3.35	448 100	438 97.77	6 1.34	4 .89	448 100
นิราศเมืองเพชร	9 2.15	393 94.02	16 3.83	418 100	393 94.02	20 4.78	5 1.20	418 100
รวม	280 9.05	2261 73.08	553 17.87	3094 100	2814 90.95	131 4.23	149 4.82	3094 100

ตาราง 6 แสดงว่าสัมพัทธ์ในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 ซึ่งมีลักษณะ
 เช่นเดียวกันนั้น ช่วงแรกเป็นสัมผัสสระมากที่สุด (73.08%) รองลงมาเป็น
 แบบไม่มีสัมผัส (17.87%) และเป็นสัมผัสสระน้อยที่สุด (9.05%) ส่วนช่วงหลัง
 เป็นสัมผัสสระมากที่สุดถึง 90.95% ที่เหลือเป็นแบบไม่มีสัมผัสและแบบสัมผัสสระ
 มีจำนวนใกล้เคียงกันคือ 4.82% และ 4.23% ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ
 นิราศแต่ละเรื่องแล้วปรากฏว่ามีลักษณะสัมผัสในสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด
 ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า สัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2
 และวรรคที่ 4 นั้น ช่วงแรกเป็นสัมผัสสระมากที่สุดและอาจเป็นแบบไม่มีสัมผัส
 ใดบ้าง ส่วนกลอนช่วงหลังเป็นแบบสัมผัสสระ

6. เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1 วรรคที่ 2
วรรคที่ 3 และวรรคที่ 4

จากการแจแน้นักด้นนรศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทุกวรรคแล้ว
 ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 7. แสดงเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อย					
	เสียง สามัญ	เสียง เอก	เสียง โท	เสียง ตรี	เสียง จัตวา	รวม
นิราศเมืองแกลง	2 .81	66 26.72	87 35.22	45 18.22	47 19.03	247 100
นิราศพระบาท	7 3.04	62 25.10	91 39.57	43 18.70	27 11.74	230 100
นิราศภูเขาทอง	2 2.30	17 19.54	35 40.23	17 19.54	16 18.39	87 100
รำพันพิลาป	—	62 29.38	60 28.44	49 23.22	40 18.96	211 100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	—	80 34.33	82 35.19	40 17.17	31 13.30	233 100
นิราศอิเหนา	—	30 30.00	29 29.00	19 19.00	22 22.00	100 100
นิราศพระปฐม	—	60 26.91	83 37.22	47 21.08	33 14.80	223 100
นิราศเมืองเพชร	2 .96	64 30.77	62 29.81	42 20.19	38 18.27	208 100
รวม	13 .84	441 28.65	529 34.37	302 19.62	254 16.50	1539 100

ตาราง 7. แสดงว่าเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคที่ 1 เป็นเสียงโทมากที่สุด (34.37%) รองลงมาคือเสียงเอก (28.65%) เสียงตรี (19.62%) เสียงจัตวา (16.50%) และที่น้อยที่สุดคือเสียงสามัญ (.84%) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วจะเห็นว่าสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด แต่เสียงโทก็มิได้เป็นเสียงที่ปรากฏมากที่สุดของทุกเรื่อง ดังจะเห็นว่าราชนิราศเป็นเสียงเอกมากที่สุด (29.38%) รองลงมาคือเสียงโท (28.44%) และนิราศอิเหนาเป็นเสียงเอกมากที่สุด (30.00%) รองลงมาคือเสียงโท (29.00%) จากลักษณะดังกล่าวนี้ จึงพอสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า นิยมใช้เสียงโทกับเสียงเอกเป็นเสียงคำท้ายวรรค วรรคที่ 1 มากที่สุด และนิยมใช้เสียงตรีกับเสียงจัตวาเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 1 บางพอสมควร ส่วนเสียงสามัญนั้นไม่นิยมใช้ มีนิราศอยู่ถึง 4 เรื่องที่สุนทรภู่ไม่ใช้เสียงสามัญเป็นคำท้ายวรรคที่ 1 เลย

ตาราง 8. แสดงเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 2

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อยละ					
	เสียง สามัญ	เสียง เอก	เสียง โท	เสียง ตรี	เสียง จัตวา	รวม
นิราศเมืองแกลง	—	4	3	—	241	248
—	—	1.61	1.21	—	97.18	100
นิราศพระบาท	—	8	32	—	191	231
—	—	3.46	13.85	—	82.68	100
นิราศภูเขาทอง	—	6	5	—	77	88
—	—	6.82	5.68	—	87.50	100
รำพึงเพ็ญปลาย	—	8	2	—	202	212
—	—	3.77	.94	—	95.28	100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	—	9	4	—	221	234
—	—	3.85	1.71	—	94.44	100
นิราศอิเหนา	—	6	2	—	93	101
—	—	5.41	1.80	—	83.78	100
นิราศพระประธม	—	1	6	—	217	224
—	—	.45	2.68	—	96.88	100
นิราศเมืองเพชร	—	15	2	—	192	209
—	—	7.18	.96	—	91.87	100
รวม	—	57	56	—	1434	1547
	—	3.68	3.62	—	92.70	100

ตาราง 8. แสดงว่าเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคที่ 2 เป็นเสียง จิตวามากที่สุด (92.70 %) รองลงมาคือเสียงเอก (3.68%) และเสียงโท (3.62%) ส่วนเสียงสามัญและเสียงตรีนั้นไม่มีปรากฏเลย ซึ่งเมื่อพิจารณา เปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วก็ได้ผลสอดคล้องกัน ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกตอน ของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า นิยมใช้เสียงจิตวามากเป็นเสียงวรรณยุกต์ของคำท้าย วรรคที่ 2 มากที่สุด และใช้เสียงเอกกับเสียงโทเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 2 บ้าง เป็นบางครั้ง ส่วนเสียงสามัญและเสียงตรีนั้น สุนทรภู่ไม่ใช้เป็นเสียงคำท้ายวรรค- ที่ 2 เลย

ตาราง 9. แสดงเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 3

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อยละ					
	เสียงสามัญ	เสียงเอก	เสียงโท	เสียงตรี	เสียงจัตวา	รวม
นิราศเมืองแกลง	245	—	—	3	—	248
	98.79	—	—	1.21	—	100
นิราศพระบาท	224	—	—	7	—	231
	96.97	—	—	3.03	—	100
นิราศภูเขาทอง	77	—	—	11	—	88
	87.50	—	—	12.50	—	100
รำพันพิลาป	192	—	—	20	—	212
	90.57	—	—	9.43	—	100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	212	—	—	22	—	234
	90.60	—	—	9.40	—	100
นิราศอิเหนา	86	—	—	15	—	101
	77.48	—	—	13.51	—	100
นิราศพระปฐม	210	—	—	14	—	224
	93.75	—	—	6.25	—	100
นิราศเมืองเพชร	181	—	—	28	—	209
	86.60	—	—	13.40	—	100
รวม	1427	—	—	120	—	1547
	92.24	—	—	7.76	—	100

ตาราง 9. แสดงว่าเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคที่ 3 เป็นเสียงสามัญมากที่สุด (92.24%) เหลือนอกนั้นเป็นเสียงตรีบ้างเล็กน้อย (7.76%) ส่วนเสียงอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลย ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วปรากฏว่าสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่า นิยมใช้เสียงสามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคที่ 3 มากที่สุด และใช้เสียงตรีเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 3 บ้างเป็นบางครั้ง ส่วนเสียงอื่น ๆ นอกจากนี้ สุนทรภู่ไม่ใช้เป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 3 เลย

ตาราง 10. แสดงเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 4

เรื่อง	จำนวนวรรคและอัตราส่วนร้อย					
	เสียง สามัญ	เสียง เอก	เสียง โท	เสียง ตรี	เสียง จัตวา	รวม
นิราศเมืองแกลง	245	—	—	3	—	248
	98.79	—	—	1.21	—	100
นิราศพระบาท	228	—	—	3	—	231
	98.70	—	—	1.30	—	100
นิราศภูเขาทอง	80	—	—	8	—	88
	90.91	—	—	9.09	—	100
รำพันพิลาป	201	—	—	11	—	212
	94.81	—	—	5.19	—	100
นิราศวัดเจ้าฟ้า	217	2	1	14	—	234
	92.74	.85	.43	5.98	—	100
นิราศอิเหนา	91	—	—	10	—	101
	81.99	—	—	9.01	—	100
นิราศพระปฐม	219	—	—	5	—	224
	97.77	—	—	2.23	—	100
นิราศเมืองเพชร	184	—	—	25	—	209
	88.04	—	—	11.96	—	100
รวม	1465	2	1	79	—	1547
	94.70	.13	.06	5.11	—	100

ตาราง 10. แสดงว่าเสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคที่ 4 เป็นเสียง—
 สามัญมากที่สุด (94.70%) รองลงมาคือเสียงตรี แต่ก็มีเพียง 5.11% เท่านั้น
 นอกจากนี้ยังมีที่เป็นเสียงเอกและเสียงโทอยู่บ้างแต่นับว่าน้อยที่สุด คือเสียงเอก
 มี 1.13% และเสียงโทมีเพียง .06% ซึ่งเสียงทั้งสองนี้มีปรากฏในนิราศ—
 วัดเจ้าฟ้าเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ส่วนนิราศเรื่องอื่น ๆ อีก 7 เรื่อง ล้วนมี
 ลักษณะสอดคล้องกับผลรวมทั้งสิ้น ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู์ได้อีก
 ประการหนึ่งว่านิยมใช้เสียงสามัญเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 4 มากที่สุด และใช้
 เสียงตรีเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 4 บ้างเป็นบางครั้ง นอกจากนี้แล้วสุนทรภู์
 ไม่นิยมใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ใช้เสียงจัตวาเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 4 เลย

7. เสียงซึ่งใช้เป็นสัมพัทธ์ระหว่างบท

จากการแจกนับกลอนนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทุกบทแล้ว ปรากฏผล
การวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 11. แสดงเสียงซึ่งใช้เป็นสัมพัทธ์ระหว่างบท

เสียง \ เรื่อง	นิราศเมืองแกลง	นิราศพระบาท	นิราศภูเขาทอง	นิราศพินิตลาไป	นิราศวัดเจษฎาราม	นิราศไทรคันทนา	นิราศพระปฐมราช	นิราศเมืองเพชร	รวม	อัตราส่วนร้อยละ
อก	—	—	1	—	—	—	—	2	3	.19
อง	6	5	1	1	5	1	5	1	25	1.62
อค	1	1	—	1	—	3	—	1	7	.45
อน	9	6	4	5	3	1	7	3	38	2.47
อม	—	—	—	1	—	—	—	—	1	.06
อว	4	4	—	4	4	2	—	4	22	1.43
อว	1	5	—	6	3	3	5	4	27	1.75
อวน	—	—	1	—	2	3	7	2	15	.97
อวม	—	—	—	—	—	—	—	1	1	.06
อวย	—	—	—	—	1	—	1	—	2	.13
ออ	3	1	—	2	—	1	—	2	9	.58
ออง	8	4	5	8	6	4	8	5	48	3.19
ออน	9	7	5	11	11	6	12	6	67	4.35
ออม	1	2	—	2	2	—	4	1	12	.78

เรื่อง เสียง	นิราศเมืองแกลง	นิราศพระบาท	นิราศภูเขาทอง	รำพันพิลาป	นิราศวัดมณีโชติ	นิราศอิเหนา	นิราศพระปรางค์	นิราศเมืองเพชร	รวม	อัตราส่วนร้อย
ออก	3	—	—	2	2	2	3	5	17	1.10
อะ	—	—	1	1	1	—	—	—	3	.19
อึก	1	—	1	—	2	1	—	1	6	.38
อ้ง	4	9	—	3	8	5	5	5	39	2.53
อ็ค	—	—	2	1	—	1	1	—	5	.32
อัน	11	20	4	18	4	6	10	4	77	5.00
อับ	—	1	—	1	1	—	—	1	4	.25
อัม	5	5	—	1	4	—	1	—	16	1.04
อัย	47	22	14	13	30	15	25	20	186	12.09
อัว	3	3	1	1	—	—	1	3	12	.78
อา	29	18	15	23	26	7	30	17	165	10.72
อาจ	14	12	1	1	6	—	3	1	38	2.47
อาณ	10	8	2	12	4	1	9	15	61	3.96
आम	3	8	2	3	3	—	4	2	25	1.62
อาย	17	21	6	19	14	5	11	8	101	6.56
อาว	—	4	—	4	4	—	5	1	18	1.71
อือ	—	—	—	—	—	—	—	1	1	.06

ตาราง 11. (ต่อ)

เรื่อง เรื่อง	เรื่อง									อัตราส่วนรวม
	นิราศเมืองแกลง	นิราศพระบาท	นิราศภูเขาทอง	นิราศภูเขา	นิราศภูเขาไฟ	นิราศภูเขา	นิราศพระปฐม	นิราศเมืองเพชร	รวม	
อิง	1	2	—	1	4	—	2	—	10	.65
อิศ	—	—	1	—	1	—	—	2	4	.25
อิน	1	5	1	2	6	1	1	5	22	1.43
อิม	1	—	—	1	1	2	2	2	9	.58
อิว	—	—	—	—	—	—	2	2	4	.25
อิ	7	5	3	19	4	2	6	10	56	3.64
อิน	—	—	—	—	1	—	—	1	2	.13
อิค	1	—	—	1	1	—	—	1	4	.25
อิง	2	4	—	—	1	1	1	3	12	.77
อิม	—	1	—	—	—	1	1	—	3	.19
อิอ	—	2	—	1	—	—	1	1	5	.32
อิน	1	1	3	1	4	—	4	3	17	1.04
อิ	1	—	—	2	3	1	—	1	8	.52
อิค	—	—	—	1	—	—	—	1	2	.13
อิน	—	—	—	1	3	—	—	3	7	.45
อิ	—	2	—	1	1	—	—	2	6	.39
อิ	—	1	1	1	3	—	1	3	10	.65

ตาราง 11. (ต่อ)

เรื่อง เรื่อง	นิราศเมืองแกลง	นิราศพระบาท	นิราศภูเขาทอง	นิราศพันทิพย์	นิราศวัดเขาลำไย	นิราศอิเหนา	นิราศพระประทุม	นิราศเมืองเพชร	รวม	อัตราส่วนต่อ
อุ่ง	—	—	—	—	1	—	1	—	2	.13
อุ้น	—	—	—	1	—	1	3	1	6	.39
เอ็ก	—	—	—	—	—	—	—	1	1	.06
เอ็ง	—	—	1	1	—	—	—	—	2	.13
เอ็ค	—	—	—	—	1	—	—	—	1	.06
เอ็น	4	4	4	5	2	3	1	2	25	1.62
เอ้ม	—	—	—	1	—	—	—	1	2	.13
เอ	3	—	—	—	—	—	—	—	3	.19
เอง	—	1	—	—	—	1	1	3	6	.39
เอน	3	1	—	1	2	—	1	3	11	.71
เอม	—	—	—	—	—	—	1	—	1	.06
เอย	3	2	1	1	3	3	3	6	22	1.43
เอว	—	1	—	—	—	—	1	—	2	.13
เออ	—	—	—	—	—	—	—	1	1	.06
เอา	1	1	1	1	—	1	1	1	7	.45
เอาะ	—	—	—	1	1	—	—	—	2	.13

ตาราง 11. (ต่อ)

เรื่อง เสียง	นิราศเมืองแกลง	นิราศพระบาท	นิราศภูเขาทอง	ร่ำพันหิมาลัย	นิราศวัดเขาพระ	นิราศอิเหนา	นิราศพระปฐม	นิราศเมืองเพชร	รวม	อัตราส่วนรวม
เอ็ง	—	—	—	1	1	—	—	—	2	.13
เอิน	1	6	—	2	2	4	3	3	21	1.36
เอิม	—	—	—	1	—	—	2	—	3	.19
เอีย	—	1	—	1	1	—	—	1	4	.25
เอียง	2	7	—	7	1	3	3	3	26	1.68
เอียน	3	2	1	1	5	1	1	2	16	1.04
เอียม	—	—	—	—	—	1	—	—	1	.06
เอียว	—	2	1	—	1	1	1	—	6	.39
เอือ	4	2	2	2	5	—	4	4	22	1.43
เอือง	4	—	1	1	4	—	1	1	12	.78
เอือน	2	2	—	—	—	1	2	1	8	.52
แอ	1	3	—	1	3	—	1	3	12	.78
แอง	6	3	—	2	5	1	—	3	20	1.30
แอน	1	—	—	—	3	1	2	—	7	.45
แอม	1	—	—	—	2	—	—	—	3	.19
แอมว	—	1	—	—	—	—	—	1	2	.13

ตาราง 11. (ต่อ)

เสียง เรื่อง	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	นางสาว ดวงใจ	รวม	อัตรา ร้อยละ
แอะ	—	—	—	—	—	—	—	1	1	.06
โอ	—	—	—	1	4	—	1	3	9	.58
โอง	2	—	—	—	—	—	4	—	6	.39
โอน	1	1	—	1	1	—	3	2	9	.58
โอม	—	1	—	2	5	1	4	1	14	.90
โอย	1	—	—	—	1	3	2	2	9	.58
									1539	100

ตาราง 11. แสดงว่าเสียงซึ่งสุนทรภู่อใช้เป็นสัมผัสระหว่างบทมากที่สุด คือเสียงอัย (12.09%) รองลงมาคือเสียง อา (10.78%) เสียงอาัย (6.56%) เสียงอัน (5.00%) เสียงอน (4.35%) เสียงอาน (3.96%) เสียงอี (3.64%) เสียงออง (3.19%) เสียงอัง (2.53%) และเสียง อน กับเสียง อาง ซึ่งมีปรากฏ เท่ากันคือ 2.47% ส่วนเสียงที่ใช้น้อยที่สุดมีอยู่ 9 เสียง คือ เสียง อบ เสียง อวม เสียง อี เสียง เอ็ก เสียง เอ็ค เสียง เอม เสียง เออ เสียง เอี่ยม และ เสียง แอะ ซึ่งมีปรากฏเท่ากันเพียง .06% เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศ แต่ละเรื่องแล้วจะเห็นว่าสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมด กล่าวคือเสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัส ระหว่างบทมากที่สุด 11 เสียง ดังกล่าวข้างต้นนั้นปรากฏว่ามีอยู่ในนิราศเกือบทุกเรื่อง

ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภูได้อีกประการหนึ่งว่า นิยมใช้เสียง อัย และเสียง อา เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากที่สุด และนิยมใช้เสียง อาย เสียง อัน เสียง ออน เสียง อาน เสียง อี เสียง ออง เสียง อัง เสียง อน และเสียง อาง เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากพอเป็นที่สังเกตเห็นได้

8. คำอุทานที่ปรากฏเสมอ

จากการเจนนับกลอนนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องและทูลวรรคแล้ว ปรากฏ-
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 12. แสดงคำอุทานที่ปรากฏ

คำอุทาน	จำนวนแห่งและอัตราส่วนร้อย							
	นิราศ เมืองแกลง		นิราศ พระบาท		นิราศ ภูเขาทอง		รำพันพิลาป	
โอ	27	52.94	24	48.00	17	73.91	20	66.67
สังเวช	2	3.92	1	2.00	—	—	—	—
นิจจา + เอย	1	1.96	2	4.00	1	4.35	—	—
เอย	4	7.84	4	8.00	1	4.35	1	3.33
อนาถ	4	7.84	3	6.00	1	4.35	—	—
สงสาร	4	7.84	1	2.00	—	—	3	10.00
อาลัย	3	5.88	2	4.00	1	4.35	3	10.00
เสียกาย	3	5.88	2	4.00	1	4.35	1	3.33
ใจหาย	2	3.92	5	10.00	—	—	—	—
เวทนา	1	1.96	2	4.00	—	—	—	—
อนิจจา	—	—	1	2.00	—	—	—	—
อนิจจัง + อกเอย	—	—	1	2.00	—	—	—	—
อกเอย	—	—	2	4.00	1	4.35	1	3.33
นิจจาเอย	—	—	—	—	—	—	1	3.33
รวม	51	100	50	100	23	100	30	100

ตาราง 12. (ต่อ)

คำอุทาน	จำนวนแห่งและอัตราส่วนร้อยละ									
	นิราศ วัดเจาฟ้า		นิราศ อิเหนา		นิราศ พระประทุม		นิราศ เมืองเพชร		รวม	
โอ	19	47.50	22	56.41	40	81.63	27	60.00	196	59.94
สังเวช	1	2.50	—	—	—	—	—	—	4	1.22
นิจจา	3	7.50	—	—	—	—	4	8.89	11	3.36
+ เอย	5	12.50	14	35.90	4	8.16	8	17.78	41	12.54
อนาญ	1	2.50	—	—	1	2.04	—	—	10	3.06
สงสาร	2	5.00	—	—	1	2.04	—	—	11	3.36
อาลัย	3	7.50	1	2.56	2	4.08	1	2.22	16	4.89
เสียกาย	4	10.00	1	2.56	1	2.04	—	—	13	3.98
ใจหาย	2	5.00	1	2.56	—	—	1	2.22	11	3.36
เวทนา	—	—	—	—	—	—	—	—	3	.92
นิจจา	—	—	—	—	—	—	—	—	1	.31
อนิจจัง	—	—	—	—	—	—	—	—	1	.31
+ อกเอย	—	—	—	—	—	—	4	8.89	8	2.44
+ นิจจาเอย	—	—	—	—	—	—	—	—	1	.31
รวม	40	100	39	100	49	100	45	100	327	100

ตาราง 12. แสดงว่าคำอุทานที่สุนทรภู่ใช้มากที่สุดคือคำว่า โอ (59.94%) รองลงมาคือคำว่าเอ๋ย (12.54%) คำว่าอาลัย(4.89%) คำว่าเสียดย(3.98%) และคำว่า นิจจา สงสาร โจษาย ซึ่งใช้มากเท่ากัน คือ 3.36% นอกจากนั้นเป็นคำที่ใช้บ่อย คือ อนาคต (3.06%) ออกเอ๋ย (2.44%) สังเวช (1.22%) เวทนา (.92%) และคำว่า อนิจจา อนิจจัง นิจจาเอ๋ย ใช้บ่อยที่สุด คือ .31% เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้วจะเห็นว่าคำว่า โอ นั้นใช้มากที่สุด ในนิราศทุกเรื่อง คำว่า เอ๋ย ใช้มากรองลงมาเป็นอันดับสอง ยกเว้นรำพันพิลาป เรื่องเกี่ยวกับคำว่าเอ๋ยมิได้ใช้มากเป็นอันดับสอง ส่วนคำอื่น ๆ นอกจากนี้มีได้มีลักษณะสอดคล้องกับผลรวมทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภู่ได้อีกประการหนึ่งว่าจะมีคำอุทานที่ใช้เสมอคือคำว่า โอ และคำว่า เอ๋ย

9. การบรรจุใจความในวรรค

จากการเจงนับกลอนนิราศของสุนทรภูทุกเรื่องและทุกวรรคแล้ว
ปรากฏว่าใจความในวรรคของกลอนทุกวรรคมีห้วงความบรรจุอยู่อย่างสิ้นสุด
ใจความ ดังนั้นจึงสรุปลักษณะกลอนของสุนทรภูได้อีกประการหนึ่งว่า
การบรรจุใจความในวรรคจะสิ้นสุดห้วงความภายในวรรคนั้น ๆ สุนทรภู
จะไม่เขียนกลอนที่มีห้วงความไม่สิ้นสุดภายในวรรคเลย.

บทที่ 4

สรุปผลการค้นคว้า อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะกลอนของสุนทรภู่ดำเนินมาตามลำดับตามความมุ่งหมายที่จะศึกษากลอนของสุนทรภู่จากนิราศทั้งหมดที่สุนทรภู่เป็นผู้แต่งจนได้เกณฑ์ที่แสดงลักษณะประจำและเพื่อเปรียบเทียบว่านิราศทั้ง 8 เรื่องของสุนทรภู่มีลักษณะประจำของกลอนแตกต่างกันหรือไม่ การดำเนินการค้นคว้าได้กระทำโดยวิธีนับจำนวนโดยตรงจากข้อมูลที่กรมศิลปากรได้ชำระไว้แล้ว ซึ่งได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง ไร่พินพิลาปนนิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศอิเหนา นิราศพระประธม และนิราศเมืองเพชร เมื่อนับจำนวนครบถ้วนและถูกต้องแล้วจึงนำข้อมูลจากการแจกแจงมาวิเคราะห์ลักษณะและคำนวณหาควารอยละ ดังปรากฏในบทที่ 3 และแสดงไว้ชัดเจนตามตารางที่ 1 - 12

สรุปผลการค้นคว้า

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า กลอนของสุนทรภู่ มีลักษณะประจำที่เห็นอย่างเด่นชัดจนถึงถือเป็นเกณฑ์ได้ ดังนี้

1. จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค กลอนแต่ละวรรคของสุนทรภู่จะมีจำนวน 8 หรือ 9 พยางค์ สุนทรภู่จะไม่เขียนกลอนที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าวรรคละ 7 พยางค์ หรือมากกว่าวรรคละ 11 พยางค์เลย
2. ช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค สุนทรภู่แบ่งจำนวนคำในวรรคออกเป็นระยะ หรือจัดช่วงจังหวะของกลอนนับได้ทั้งหมด 11 แบบ แต่แบบที่ใช้มากที่สุดจนถึงเป็นลักษณะประจำของสุนทรภู่ได้ คือช่วงจังหวะแบบ 3 / 2 / 3

(วรรคละ 8 พยางค์) และแบบ 3 / 3 / 3 (วรรคละ 9 พยางค์)

3. ตำแหน่งของสัมผัสนอกในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1
และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3 การส่งสัมผัสนอกจากกลอน
 วรรคที่ 1 หรือวรรคที่ 3 ไปยังกลอนวรรคที่ 2 หรือวรรคที่ 4 ตามลำดับนั้น
 สุนทรภูจะส่งไปยังพยางค์ที่ 3 ของวรรคถัดไปเสมอ จะส่งไปยังพยางค์อื่น เช่น
 พยางค์ที่ 2 พยางค์ที่ 4 พยางค์ที่ 5 พยางค์ที่ 6 และพยางค์ที่ 7 บ้าง—
 แต่เพียงเล็กน้อย นอกเหนือจากพยางค์ดังกล่าวนี้แล้ว สุนทรภูจะไม่ส่งสัมผัสนอก
 ไปยังพยางค์ใดอีกเลย

4. ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 สุนทรภู
 เขียนกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 ให้มีสัมผัสในเสมอ และเป็นสัมผัสสระ
 ทั้ง 2 ข้าง คือช่วงแรกและช่วงหลัง

✕ 5. ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 สุนทรภูเขียน—
 กลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 ให้ช่วงแรกเป็นสัมผัสพยัญชนะ หรือไม่มีสัมผัส
 บ้างเล็กน้อย ส่วนกลอนช่วงหลัง เป็นสัมผัสสระเสมอ

6. เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1 วรรคที่ 2 วรรคที่ 3
และวรรคที่ 4 สุนทรภูนิยมใช้เสียงโทกับเสียงเอก เป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 1
 มากที่สุด และนิยมใช้เสียงตรีกับเสียงจัตวา เป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 1 บ้าง
 พอสมควร ส่วนเสียงสามัญนั้นไม่นิยมใช้

คำท้ายวรรคที่ 2 สุนทรภูนิยมให้เป็นเสียงจัตวามากที่สุด และใช้เสียง—
 เอกกับเสียงโท บ้างเป็นบางครั้ง ส่วนเสียงสามัญและเสียงตรีนั้นสุนทรภูไม่ใช้
 เป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 2 เลย

คำท้ายวรรคที่ 3 สุนทรภูนิยมให้เป็นเสียงสามัญมากที่สุด และใช้
 เสียงตรีเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 3 บ้างเป็นบางครั้ง ส่วนเสียงอื่น ๆ
 นอกจากนี้ สุนทรภูไม่ใช้เลย

คำท้ายวรรคที่ 4 สุนทรภูณิยมิให้เป็นเสียงสามัญมากที่สุดเช่นเดียวกับคำท้ายวรรคที่ 3 และใช้เสียงตรีบ้างเป็นบางครั้ง นอกจากนี้แล้วสุนทรภูณิยมิใช้โดยเฉพาะอย่างถึงมิใช่เสียงจัตวาเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 4 เลย

7. เสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัสระหว่างบท สุนทรภูณิยมิใช้เสียง อัย และเสียง อา เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากที่สุด และนิยมิใช้เสียง อาย เสียง อัน เสียง ออน เสียง อาน เสียง อี เสียง ออง เสียง อัง เสียง อน และเสียง อาง เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากที่สุดพอเป็นที่สังเกตเห็นได้

8. คำอุทานที่ปรากฏเสมอ สุนทรภูณิยมิใช้คำอุทานซึ่งแสดงอารมณ์ หรือความรู้สึกอยู่ 2 คำ คือคำว่า โอ และคำว่า เอ๋ย เป็นคำที่สุนทรภูณิยมิใช้มากที่สุด และใช้ในนิราศทุกเรื่อง

9. การบรรจุใจความในวรรค สุนทรภูจะเขียนกลอนที่มีทั้งความสิ้นสุดภายในวรรคเท่านั้น ดังนั้นกลอนทุกวรรคของท่านจึงมีความหมายซึ่งทำให้เข้าใจได้ในกลอนวรรคนั้น ๆ โดยไม่ต้องอาศัยข้อความในกลอนวรรคอื่นเลย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิราศแต่ละเรื่องแล้ว ปรากฏว่าสุนทรภูณิยมีลักษณะประจำของกลอนไม่แตกต่างกัน ลักษณะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วของนิราศทุกเรื่องสอดคล้องกับผลรวมอย่างเห็นได้เด่นชัด จะมีที่แตกต่างไปบ้างก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง

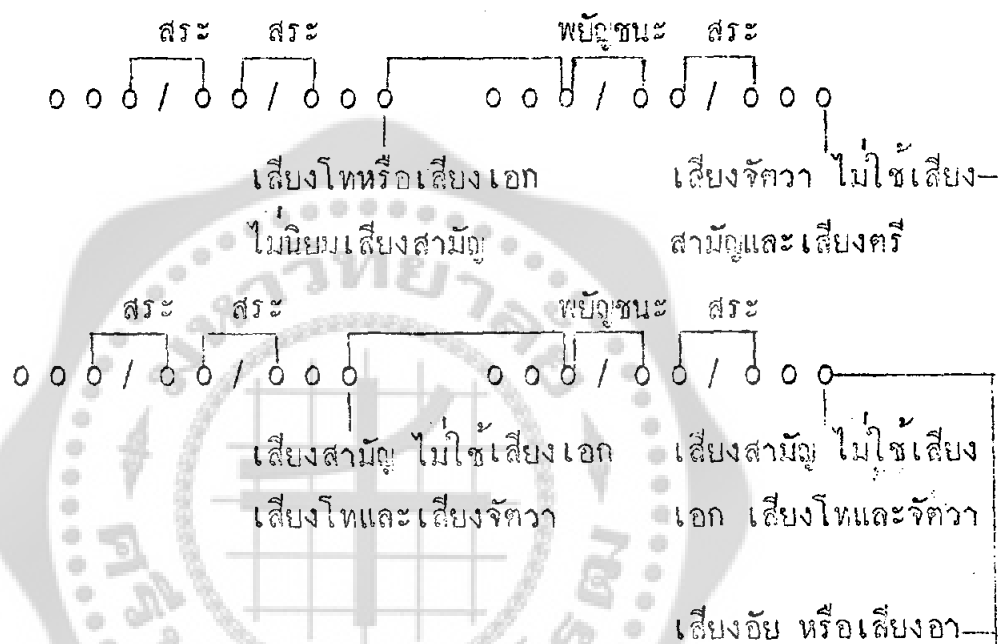
อภิปรายผลของการค้นคว้า

จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงลักษณะกลอนของสุนทรภูณิยโดยอย่างแน่ชัดถึงความมุ่งหมายและสมมติฐานในการค้นคว้าที่ตั้งไว้แต่ต้น ผลของการค้นคว้าส่วนใหญ่สอดคล้องกับที่เคยมีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ ไม่ว่าจะเป็นจำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค ช่วงจังหวะ ตำแหน่งของสัมผัสนอก

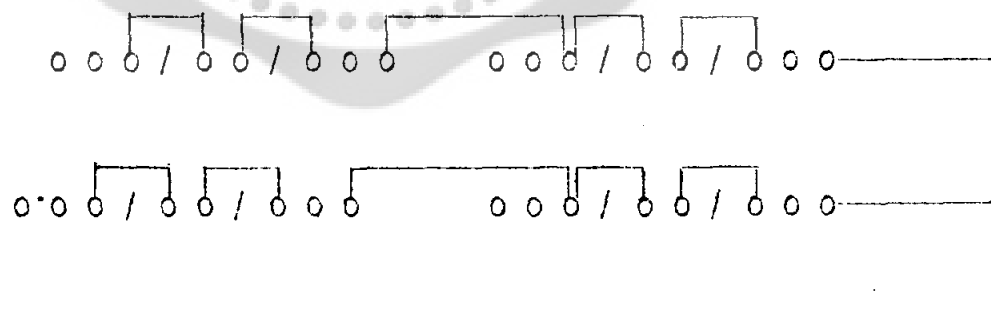
ลักษณะสัมผัสใน เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรค เสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัสระหว่างบท
คำอุทานที่ปรากฏเสมอ หรือการบรรจุใจความในวรรค, ในด้านวิวัฒนาการ
ในการเขียนกลอนนิราศของสุนทรภู่ นอกจากปรากฏอย่างเด่นชัดว่าสุนทรภู่อิงลักษณะ-
ประจำอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เรื่องแรกจนถึงเรื่องสุดท้าย สุนทรภู่อะไรถึงลักษณะ-
กลอนที่ใครเคยเขียนได้เลย แม้แต่ทางด้านการใช้ถ้อยคำ ญานนิราศของท่าน
ก็จะพบลักษณะที่เรียกว่า เฝ้ายกลอนอยู่เสมอ ดังนั้นผลของการค้นคว้าครั้งนี้จึง-
เป็นการค้นพบส่วนประกอบสำคัญในกลอนของสุนทรภู่อันหนึ่ง คือด้านรูปแบบซึ่งจะเป็น
ประโยชน์สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแต่งกลอนสมัยปัจจุบันและเป็นเครื่องมือ
อย่างหนึ่งในการพิจารณาคัดสินวรรณกรรมประเภทกลอนบาง เรื่องที่มีปัญหาว่าเป็น
ผลงานของสุนทรภู่อ้างหรือไม่ เพราะกลอนใดที่เข้าลักษณะนี้ก็เท่ากับเป็นของ
สุนทรภู่อ้าง หรือมิฉะนั้นก็เป็นกลอนที่เขาแบบสุนทรภู่อ้าง ซึ่งเมื่ออาศัยส่วนประกอบอื่นเข้า-
ช่วยควบแล้วก็จะทำให้สามารถตัดสินปัญหาดังกล่าวได้อย่างถูกต้องมากที่สุด

ลักษณะกลอนของสุนทรภู่ซึ่งได้จากการค้นคว้าครั้งนี้ สามารถแสดงเป็น-
แผนผังได้ดังนี้

บทที่ 1

บทที่ 2

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่ครั้งนี้ ได้พบสิ่งที่น่าสนใจหลายประการ ทำให้เกิดความคิดว่าน่าจะได้มีการวิจัยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต่อไป จึงขอเสนอแนะไว้ดังนี้

1. ควรจะได้อธิบายหรือยกทรงประเภทอื่น ๆ ของสุนทรภู่ เช่น กาพย์และบทเหกลอม เป็นต้น และศึกษาในเชิงเปรียบเทียบว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับกลอนนิราศหรือไม่ เพื่อให้เห็นแนวเขียนต่าง ๆ ของสุนทรภู่อย่างกว้างขวาง

2. ควรจะได้อธิบายหรือยกกลอนของสุนทรภู่ทางคันอื่น ๆ เช่น เนื้อหาทัศนคติ แนวคิด หรือปรัชญาในการแต่ง ฯลฯ เพื่อเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการศึกษาวรรณกรรมประเภทกลอนบาง เรื่องที่มีปัญหาว่าเป็นผลงานของสุนทรภู่จริงหรือไม่

3. ควรจะได้นำวรรณกรรมประเภทกลอนบาง เรื่องที่มีปัญหาว่าเป็นผลงานของสุนทรภู่จริงหรือไม่ เช่น สุภาภิตสอนหญิง หรือ จันทโครบ เป็นต้น มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่แล้วหาว่ามีนัยสำคัญในทางสถิติหรือไม่ ซึ่งจะทำให้สามารถตัดสินได้ว่าเป็นวรรณกรรมของสุนทรภู่จริงหรือไม่

กระแสร มัลยาภรณ์ วาทะวรรณคดีเปรียบเทียบ เล่ม 1

วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน 2509, 139 หน้า (อัครสำเนา)

กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย รวมสำส่น 2509, 754 หน้า

กุหลาบ มัลลิกะมาส คำบรรยายวิชาวรรณกรรมสุนทรภู่ พ.ศ. 2511

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2511

กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น 2516, 207 หน้า

จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ. แต่งโคลงคำรับประมวณมารค พ.ณ ประมวณมารค

(นามแฝง) แพรพิทยา 2510, 344 หน้า

เจตนา นาควัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณไวทยาการ

(วรรณคดี) โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคม-

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ไทยวัฒนาพานิช 2514, 157 หน้า

เจือ สตะเวทิน สุนทรภู่ สุนทริสารการพิมพ์ 2516, 222 หน้า

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ "สุนทรภู่ไม่ตาย" วันสุนทรภู่ 2508 ชมรมนักกลอน 2508

80 หน้า

คำรณราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยา "ประวัติสุนทรภู่"

นิราศสุนทรภู่ เล่ม 1 องค์การคำคุณุสภา 2504, 315 หน้า

ประจักษ์ ประภาพิทยากร "ลีลากลอนของสุนทรภู่" ความรู้เชิงภาษาไทย

โอเคียนบุคส์ไตร์ 2515, 508 หน้า

ประยงค์ อนันทวงศ์ กลอนและวิธีเขียนกลอน ขอประยงค์ (นามแฝง)

รวมสำส่น 2513, 327 หน้า

- ประสาธน์ หลักศิลา เกโซ สวนานนท์ และประเสริฐ วิทยาวิรุ
สถิติเบื้องต้นสำหรับเตรียมอุดมศึกษา ป.กศ., กศ.บ. โอเคเอ็นส์ไตร์
 2503, 294 หน้า
- เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา ไทยวัฒนาพานิช
 2510, 467 หน้า
- เปลื้อง ณ นคร "วิชาประพันธศาสตร์ว่าด้วยกาพย์กลอน" คำบรรยายภาษาไทย—
ชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสุภา คุรุสภา 2511, 869 หน้า
- พจน์ ทัศนพิทักษ์ การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
 2515, 395 หน้า
- ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 โรงพิมพ์
 รุ่งเรืองธรรม 2505, 1053 หน้า
- ล้อม เพ็งแก้ว "นิราศคำกลอนของสุนทรภู่ในอีกแง่หนึ่ง" ปกิณกะภาษาไทย
วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม 2512, 53 หน้า
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง คติสุนทรภู่ แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
 2512, 108 หน้า
- วิชาการศึกษา, วิทยาลัย หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะ
วิทยาลัยวิชาการศึกษา 2506, 62 หน้า
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมภาษาและหนังสือแห่ง—
ประเทศไทย 2514, 372 หน้า
- ศุภชัย รัตนโกมุท และ สะอาด อินทรสาดี ประวัติวรรณคดีไทย เอกศิลป์การพิมพ์
 2509, 400 หน้า

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ ออยุธยา, คุณหญิง "การวิจารณ์หรือยกย่อง"

จันทร์เกษม ฉบับที่ 28 พฤษภาคม – มิถุนายน 2502 , หน้า 24-27

สุภา ทิวถนอม วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2199 ถึง

พ.ศ. 2310) และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2411)

ปริญญาพันธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2515, 210 หน้า

สุริยา รัตนกุล "เราศึกษาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยกันทำไม" วารสารคณะ

กรรมการการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ 7 ฉบับที่ 8 มีนาคม 2516

อุปกิตศิลปสาร, พระยา "ฉันทลักษณ์" หลักภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช

2511, 498 หน้า